

В.К. Макарович, ст. викл.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РИЗИКИ ФАКТОРИНГОВОГО БІЗНЕСУ В БУХГАЛТЕРСЬКІЙ ЗВІТНОСТІ

(Представлено д.е.н., проф. Орловим І.В.)

Користувачі бухгалтерської звітності мають прямий економічний інтерес до результатів діяльності факторингової компанії та стану її активів і зобов'язань. Система бухгалтерського обліку має повною мірою та достовірно формувати, систематизувати та надавати відповідну інформацію. Однак сучасні умови господарювання зумовлюють виникнення значної кількості економічних ризиків, а невизначеність, притаманна будь-якій сфері діяльності, ускладнює процес створення максимально достовірного інформаційного ресурсу для задоволення запитів внутрішніх та зовнішніх користувачів. Тому врахування внутрішніх ризиків факторингового бізнесу при веденні бухгалтерського обліку, складанні фінансової та управлінської звітності наблизять керівництво та заінтересованих контрагентів до реальних значень показників бухгалтерської звітності. Ідентифікація та оцінка внутрішніх ризиків факторингового бізнесу при формуванні звітності дозволить виявити чинники їх виникнення та вплив на ступінь ризику. Розглянуто пропозиції щодо змісту, порядку розкриття та передачі інформації про ризики факторингового бізнесу у фінансовій звітності. Показники вказаної вище звітності забезпечать інформаційні потреби аналізу ефективності факторингу в умовах ризику та оцінки факторингової компанії в цілому. Це надає можливість користувачам звітності провести аналіз ризиків діяльності факторингової компанії, усвідомити можливі втрати та прорахувати їх вплив на основні фінансові показники фірми: показники фінансової стійкості, платоспроможності, рентабельності, прибутковості та ін.

Ключові слова: факторинг; факторинговий бізнес; фінансова звітність; примітки до фінансової звітності; ризик.

Постановка проблеми. Інформацію про фінансово-майновий стан будь-якого суб'єкта господарювання відображає бухгалтерська звітність. Фінансові показники характеризуються певними властивостями. Зауважимо, що до інформації висуваються певні вимоги. Саме дотримання вимог корисності, достовірності та прозорості облікової інформації сприяє зниженню

© В.К. Макарович, 2015

ступеня невизначеності даних. Потенційні інвестори мають за мету отримання прозорої інформації. Однак, крім невизначеностей стандартних та зведених звітів, існує невизначеність, пов'язана з ризиками.

Умови господарювання під впливом кризових явищ отримали високий ступінь невизначеності. Це супроводжується впливом великої кількості ризиків на діяльність будь-якого підприємства. Однак дослідження ризиків та надання інформації про них не є обов'язковим, відповідно до нормативно-правових актів України, а, згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності, є рекомендованим. В окремих випадках, за рішенням управління суб'єкта господарювання, інформацію про ризики відображають у Пояснювальній записці до річних звітів. Виникає гостра потреба розкриття детальнішої інформації щодо ризиків факторингового бізнесу у Пояснювальній записці до річних звітів і консолідованої фінансової звітності. Це призведе до формування об'єктивних та достовірних даних про діяльність і стан суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями порядку розкриття у бухгалтерській звітності інформації про ризики господарської діяльності займалися такі вчені, як: І.М. Вигівська [1], С.Ф. Голов, В.Н. Костюченко [2], З.В. Гуцайлук [3], А.Е. Шевелев, Е.В. Шевелева [6], Н.В. Шуляр [7] та інші. Основна частина досліджень вчених щодо ризиків та їх наведення у звітності ґрунтується на розкритті такої інформації відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності. Однак залишаються поза увагою питання доцільності відображення факторинговими компаніями у фінансовій звітності інформації щодо ризиків у розрізі видів діяльності, видів факторингу, кількісної оцінки ризику та важливості даної інформації для користувачів звітності.

Суттєвим у дослідженнях даного питання є визначення доцільності відображення у фінансовій звітності інформації про ризики факторингового бізнесу. Інформаційні запити користувачів потребують відображення у звітності інформації щодо ризиків (до яких найбільш вразлива діяльність факторингової компанії); окремого виду факторингу; рівня впливу ризиків на показники діяльності фактора; ймовірні наслідки ризику та їх місце в системі об'єктів бухгалтерського обліку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних умовах господарювання важливими є інформаційні запити користувачів не тільки щодо звітного періоду діяльності суб'єкта господарювання, але і стратегія його діяльності на майбутнє. Фінансові

показники щодо прибутків суб'єктів господарювання, які передбачені до відображення у звітності за вимогами стандартів бухгалтерського обліку, є недостатнім інформаційним базисом для аналітиків та інших користувачів для можливості здійснювати прогнози на довгострокову перспективу.

Постає необхідність в інформації щодо ризиків, що зустрінуться в процесі діяльності факторингової компанії. Для користувачів важливим є отримання інформації не тільки про самі ризики, а і заходи, які здійснює керівництво для забезпечення управління ними. Враховуючи все вказане вище, звітність підприємств має бути ризик-орієнтована і задовольняти інформаційні запити суб'єктів управління.

Метою статті є дослідження формування показників бухгалтерської звітності про ризики діяльності факторингової компанії та їх ймовірні наслідки.

Викладення основного матеріалу. Інформаційним джерелом з метою управління факторинговим бізнесом є фінансова звітність компаній. Факторингові компанії, відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності, зазначають у ній інформацію про ризики в розрізі кредитного, ринкового, валютного та ризику ліквідності, що є недостатнім для повної оцінки фінансового стану компанії та прогнозування ймовірних результатів її діяльності.

Виходячи з аналізу публічних фінансових звітів факторингових компаній, що у Примітках до річної фінансової звітності надають короткий якісний опис ризиків діяльності: кредитного та ринкового, ліквідності, можна зробити висновок про недостатню інформативність показників бухгалтерської звітності та незадоволення інтересів зовнішніх користувачів у питаннях впливу ризиків на діяльність факторингової компанії, їх ймовірних наслідків, ступеня їх настання, застосованих системою ризик-менеджменту фінансової установи методів управління ризиками тощо. Все це негативно позначається на інвестуванні зовнішнього капіталу у факторингову компанію, потенційних клієнтах за іншими фінансовими послугами фірми тощо.

Питання інтеграції у світове економічне співтовариство набуває все більшої актуальності для України. Не є виключенням напрям щодо створення єдиної інформаційної системи. Зважаючи на це, суб'єкти господарювання їх управління, обліковий персонал, а також науковці в цій сфері все більше уваги приділяють умовам складання та подання фінансових звітів підприємств за Міжнародними стандартами фінансової звітності. Саме дані особливості зумовили необхідність дослідження вимог SEC і GAAP до фінансової звітності та відображення в ній інформації про ризики.

Положення МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів» [4] містить рекомендацію щодо розкриття у річній фінансовій звітності суб'єкта господарювання фактів існування невизначеностей господарських відносин (ризиків діяльності), їх характеристику та приведення способів управління ризиками, із зазначенням умовних подій (при ймовірності настання ризику), а також розкриття іншої інформації для можливості здійснення достовірної оцінки фінансового стану підприємства. В свою чергу, МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів» [4] також пропонує розкривати у фінансовій звітності інформацію про валютні, відсоткові та інші цінові ризики та їх величину, що виникають у результаті використання фінансових інструментів підприємства на звітну дату.

В цілому, відповідно до МСФЗ, підприємства у фінансовій звітності має розкривати інформацію щодо таких ризиків [4]:

1. Кредитний ризик – ризик того, що одна сторона контракту про фінансовий інструмент не зможе виконати зобов'язання і це буде причиною виникнення фінансового збитку іншої сторони. У звітності щодо кредитного ризику подається інформація причин його виникнення та розмір негативних наслідків при реалізації даного ризику.

2. Ринковий ризик – це ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін ринкових цін. Ринковий ризик охоплює валютний, відсотковий та інший ціновий ризик. Стосовно фінансових та похідних інструментів у звітності наводиться інформація щодо їх справедливої вартості, фінансовий результат, зумовлений визначенням справедливої вартості в умовах дії ринкового ризику.

3. Ризик ліквідності – ризик того, що можливі збитки під час реалізації майна, нерухомості, цінних паперів або інших товарів, пов'язаних зі зміною оцінки їх якості та (або) споживчої вартості. У звітності необхідно відображати причини та наслідки дії ризику.

4. Ризик бухгалтерського обліку – зумовлений наданням інформації про управлінські оцінки, що використовувались при підготовці річних фінансових звітів.

У фінансовій звітності, окрім ідентифікації ризику та опису його ймовірних наслідків, причин виникнення та зміни, має наводитись інформація щодо методів управління ризиками.

На відміну від міжнародних стандартів фінансової звітності (бухгалтерського обліку) вітчизняна регламентація бухгалтерського обліку та фінансової звітності практично не містить положень щодо розкриття інформації про ризики діяльності підприємства (за

аналогією – умовних фактів господарського життя). Розкриття інформації про ризики діяльності суб'єкта господарювання у Пояснювальній записці (примітках) до річної фінансової залишається на розсуд керівництва та власників підприємства.

П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» [5] вимагає при визначенні географічного та господарського сегментів розкривати відомості про ризики, що виникають у відповідному сегменті. До таких ризиків ПСБО зараховує: ризики, які обумовлені особливостями ринку збуту продукції (товарів, робіт, послуг) у даному регіоні; валютні ризики, що виникають при провадженні діяльності в двох або більше країнах тощо. Положенням визначено, що у випадку відсутності чітких переваг залежності фінансових результатів і ризиків пріоритетним звітним сегментом визнається господарський сегмент, а допоміжним – географічний.

Вигівська І.М. [1, с.138] визначає, що у формах фінансової звітності суб'єкт господарювання недостатньо розкриває інформацію про існуючі з високою ймовірністю настання ризики діяльності, їх можливі наслідки, методи управління господарськими ризиками – страхування майнових і немайнових ризиків, резервування на випадок витрат і збитків у результаті настання ризикової події.

Для вирішення виявленого проблемного питання нами удосконалено порядок розкриття та форму зазначення інформації про ризики факторингового бізнесу у Примітках до річної фінансової звітності в розрізах: стану факторингових операцій, деталізації показників дебіторської заборгованості за факторинговими операціями (зворотна, беззворотна, під заставу), видів внутрішніх ризиків (методи їх зниження – наявність резервів, страхових полісів, лімітування та ін.). Форма представлення вказаної вище інформації є блочного типу (зразок 1) і поділяється на факторингові операції та дебіторську заборгованість, а також блок, зокрема, присвячений управлінню ризиками факторингового бізнесу.

Зразок 1

Запропонована форма представлення інформації про ризики факторингового бізнесу у Примітках до річної фінансової звітності

Блок 1. Розрахунки за факторинговими операціями станом на ___р.

№ з/п	Показник	За минулий період, тис. грн.	За звітний період, тис. грн.
1	Розрахунки за факторинговими операціями	12,0	65,0

1.1	Винагороди за договором факторингу	-	5,0
1.2	Відступлення права грошової вимоги	12,0	60,0
1.2.1	Беззворотна грошова вимога	-	60,0
1.2.2	Зворотна грошова вимога	12,0	-
1.2.3	Беззворотна грошова вимога із заставою	-	-

№ з/п	Внутрішні ризики факторингової компанії	Ймовірність настання, %	Сума відступлення права грошової вимоги, тис. грн.	Очікувані втрати при реалізації ризиків	Методи управління	Витрати на управління ризиками, тис. грн.
				гр.4*гр.3		
1	Кредитний ризик (непогашення грошової вимоги)	20,0	100,0	20,0	Створено резерв	14,0
2	Ризик ліквідності (невчасного платежу)	2,0	510,0	10,2	-	-
3	Ризик неповного платежу	-	-	-	-	-
4	Ризик невиконання постачальником умов договору факторингу	-	-	-	-	-
5	Ризик невиконання постачальником умов договору поставки	-	-	-	-	-
6	Фрод ризик	85,0	2 200,0	1 870,0	Передано колекторській фірмі	440,0
7	Ризики персоналу (технічний)	-	-	-	-	-
Всього		X	2 810,0	1 900,2	X	454,0

Блок 1 зразка 1 заповнюється на підставі оборотно-сальдової відомості по бухгалтерському рахунку «Розрахунки за факторинговими операціями» та дозволяє визначити обсяги права грошової вимоги (дебіторської заборгованості), що можуть піддаватися впливу кредитних ризиків, ризиків неповного платежу, ризиків ліквідності, ризиків невиконання постачальником умов договору поставки та ін. Така ситуація безпосередньо стосується рядка 1.2.2 «Зворотна грошова вимога». Також цікавими фінансовими показниками для зовнішнього користувача фінансової звітності є обсяги винагороди за договорами факторингу. Порівняно з показником відступлення права грошової вимоги користувач фінансової звітності може проаналізувати умовний рівень ефективності факторингових послуг, тобто частку винагороди у загальному обсязі права грошової вимоги.

Розкриття інформації про ризики факторингового бізнесу у Примітках до річної фінансової звітності пропонуємо здійснювати через другий блок доповнень (зразок 1).

У частині методичних рекомендацій щодо заповнення розробленої форми доповнення Приміток до річної фінансової звітності факторингової компанії (Блок 2 «Управління ризиками факторингового бізнесу») варто зазначити, що кількість внутрішніх ризиків є чітко визначеною та ідентифікуються як кредитний ризик (непогашення грошової вимоги), ризик ліквідності (невчасного платежу), ризик неповного платежу, ризики невиконання постачальником умов договору факторингу/поставки, фрод ризик, ризики персоналу (технічний).

Висновки та пропозиції. Розроблена форма доповнення Приміток до річної фінансової звітності факторингової компанії (Блок 2 «Управління ризиками факторингового бізнесу») дозволяє оцінити внутрішню систему ризик-менеджменту, а також визначити активність суб'єктів управління щодо вживання заходів мінімізації ризиків факторингового бізнесу задля уникнення негативного впливу їх наслідків на фінансовий стан компанії.

Впровадження суб'єктами господарювання запропонованих доповнень до звітності за факторинговими операціями надасть можливість сформулювати умови для задоволення аналітичних потреб користувачів різних управлінських рівнів, що, в свою чергу, зменшить ймовірність економічних і фінансових втрат від використання послуг факторингу.

Список використаної літератури:

1. *Вигівська І.М.* Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / *Вигівська Ірина Миколаївна.* – Житомир, 2010. – 372 с.

2. *Голов С.Ф.* Бухгалтерский учет и отчетность по международным стандартам / *С.Ф. Голов, В.Н. Костюченко.* – Х. : Фактор, 2007. – 976 с.
3. *Гуцайлюк З.В.* Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / *З.В. Гуцайлюк* // Бухгалтерський облік і аудит : науково-практ. журнал. – 07/2010. – № 7. – С. 8–13.
4. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.
5. Фінансова звітність за сегментами : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 29, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 19 травня 2005 року, № 412 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0621-05>.
6. *Шевелев А.Е.* Риски в бухгалтерском учете : учеб. пособие / *А.Е. Шевелев, Е.В. Шевелева.* – М. : КНОРУС, 2007. – 280 с.
7. *Шуляр Н.В.* Відображення ризиків у фінансовій звітності підприємств / *Н.В. Шуляр, Р.В. Шуляр* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18118/1/236-Shulyar-412-413.pdf>.

МАКАРОВИЧ Вікторія Костянтинівна – старший викладач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Наукові інтереси:

– обліково-аналітичне забезпечення фінансових інструментів.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2015.